

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології

Науковий журнал
Виходить вісім разів на рік

Заснований у листопаді 2009 року
№ 3 (21), 2012

Суми
СумДПУ імені А. С. Макаренка
2012

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач
Сумський ДПУ імені А. С. Макаренка
друкується згідно з рішенням вченої ради Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол від 27.02.2012 № 8)

Редакційна колегія:

- А. А. Сіруєва** – доктор педагогічних наук, професор (головний редактор);
Б. В. Год – доктор педагогічних наук, професор;
О. В. Єременко – доктор педагогічних наук, професор;
О. В. Лобова – кандидат педагогічних наук, доцент;
О. В. Михайличенко – доктор педагогічних наук, професор;
Г. Ю. Николаї – доктор педагогічних наук, професор;
О. І. Огієнко – доктор педагогічних наук, професор;
В. І. Статівка – доктор педагогічних наук, професор;
В. О. Цикін – доктор філософських наук, професор;
Н. Н. Чайченко – доктор педагогічних наук, професор;
А. І. Кудренко – кандидат педагогічних наук, професор;
М. О. Лазарєв – кандидат педагогічних наук, професор;
Г. О. Лоза – кандидат педагогічних наук, професор;
О. Г. Козлова – кандидат педагогічних наук, професор;
Л. В. Корж-Усенко – кандидат педагогічних наук, доцент;
О. В. Листопад – кандидат педагогічних наук, доцент;
О. М. Полякова – кандидат педагогічних наук, доцент;
О. С. Чашечнікова – кандидат педагогічних наук, доцент;
М. А. Бойченко – кандидат педагогічних наук (відповідальний секретар)

Затверджено президією ВАК України як
фаховий журнал з педагогічних наук
(Бюлетень ВАК України, 2010 р., № 6)

У журналі відображено результати актуальних досліджень з питань теорії і практики збереження і зміцнення здоров'я дітей, підлітків і молоді в дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладах.

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІІ ТА ІСТОРІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ

УДК 374.091.33:347.785–053.5(09)

В. М. БогутаПолтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ДИТЯЧОЇ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ САМОДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (1919–1933 рр.)

У статті розкриває умови формування та розвитку позашкільної хореографічної освіти на засадах самодіяльності у певний історичний період, який характеризувався пошуками художньо-естетичних вимог та визначенням місця дитячого танцювального аматорського мистецтва серед загального культурного рівня.

Ключові слова: позашкільна освіта, художня самодіяльність, дитячі самодіяльні танцювальні гуртки.

Постановка проблеми. Осмислення прогресивних ідей минулого з погляду сьогодення є необхідною передумовою розуміння нових проблем, що постали перед педагогічною наукою та практикою у зв'язку зі створенням національної системи освіти. Навчально-виховна робота з дітьми у позашкільних закладах у процесі свого становлення, формування та розвитку пройшла складний шлях від клубів до розгалуженої мережі позашкільних навчально-виховних закладів різних типів. Прийняття Конституції України, законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Концепції позашкільної освіти та виховання», «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти», Положення «Про позашкільний навчальний заклад» істотно змінили роль і місце позашкільної освіти в системі загальної освіти України. Проте низка важливих питань щодо аспектів формування творчих здібностей в організації хореографічної діяльності дітей молодшого шкільного віку в системі гурткової роботи позашкільних навчально-виховних закладів залишається малодослідженою.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових джерел з питань позашкільної освіти та організації педагогічного процесу в позашкільних навчально-виховних закладах засвідчує наявність широкого спектра досліджень. У розробку теоретичної бази позашкільної освіти покладено наукові праці Н. Крупської, А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького.

впливають на вибір професії старшокласниками. Вагомий відсоток (53,9%) тих респондентів, які орієнтуються насамперед на власну думку, засвідчує особистісну зрілість десятикласників цієї вибірки.

Отже, найбільш потужними чинниками впливу на професійний вибір сучасної молоді на етапі первинного професійного вибору є особистісний та соціально-економічний. Розуміючи, що у 10-му класі ще досить яскраво виявляється потяг учнів вийти з-під контролю й опіки дорослих, а також те, що у цьому віці відбувається боротьба за самостійність й самоствердження їх як особистостей, а вплив родини на десятикласників не такий слабкий, як вони думають, ми з'ясували в батьків, чи хочуть вони, щоб їх дитина стала вчителем і чому. Із 40 батьків, опитаних нами, половина (50%) відповіла позитивно, в іншій половині відповідей переважало негативне ставлення (10 – негативна відповідь (25%), 10 – утруднювалися з відповіддю (25%)), що засвідчило не лише позитивне сприйняття середнім поколінням цієї професії як творчої – «цікаво працювати з дітьми», «інтелігентної», «неважкої», а й негативне ставлення до неї в аспекті засобу забезпечення матеріальних благ.

Висновки. Проблема виховання готовності учнівської молоді до вибору професії вчителя в умовах школи – багаторівнева й складна. Результати експерименту дали змогу виявити рівень готовності учнів до вибору педагогічної професії. Серед 295 десятикласників, які брали участь в експерименті, готовими до вибору професії вчителя виявилися 224 особи (75,9%). З них високий рівень готовності мав 3,7% (6 учнів сільських і 5 – міських шкіл), середній – 72,2% (64 учнів сільських і 149 – міських шкіл). Уважаємо, що причини зниження професійної цінності фаху вчителя містяться не стільки у зміні світоглядних орієнтирів суспільства (і учні, й дорослі визнають педагогічну професію цікавою й суспільно важливою), скільки в скрутному становищі сучасної освіти й самого вчительства, зокрема у сільській місцевості.

У контексті виховання в учнівської молоді готовності до вибору професії вчителя важливими завданнями вважаємо: розвиток у них інтересу до особливостей професійної діяльності вчителя у процесі викладання навчальних дисциплін; сприйняття ціннісних орієнтирів професії педагога; поглиблення і засвоєння змісту освіти професійно зорієнтованим матеріалом, наприклад, через факультативи, спецкурси; формування корекційно-оцінної активності школярів шляхом їх залучення до активної педагогічної комунікативної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дифференциально-диагностический опросник (ДДО) / Е. А. Климов // Овчарова Р. В. Справочная книга школьного психолога / Р. В. Овчарова. – М. : Просвещение, 1996.
2. Лукашевич М. П. Психология труда : учеб. пособие / Н. П. Лукашевич Н. П., Сингаевская И. В., Бондарчук Е. И. – 2-е изд., доп. и перераб. – К. : МАУП, 2004. – 112 с.
3. Отрощенко Н. Л. Профорієнтація учнів загальноосвітньої школи як соціально-педагогічна проблема / Н. Л. Отрощенко. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://alma-mater.lnpu.edu.ua/elect_v/N1/r2/07onlysp.pdf
4. Професійне самовизначення старшокласників : метод. посіб. / [упоряд. Л. Шелестова]. – К. : Шкільний світ; Вид. Л. Галичина, 2006. – 128 с.

РЕЗЮМЕ

Т. А. Близнюк. Воспитание готовности старшекласников к выбору педагогической профессии: результаты экспериментального исследования.

В статье представлены результаты изучения ценностных ориентаций современных старшекласников и уровень их готовности к выбору профессии учителя на этапе допрофильного обучения. Выделены причины снижения профессиональной ценности профессии учителя в образовании и самого учительства в обществе в целом и в ориентирах учащихся в частности.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, педагогическая профессия, профессиональное самоопределение, старшекласники, допрофильное образование, школа, профильное обучение.

SUMMARY

T. Blyznyuk. Upbringing of senior school-children's readiness for choosing pedagogical profession: results of experimental investigation.

The article shows the results of study of valuable orientations of contemporary school children and the level of their readiness for choosing teacher's profession on the stage of pre profile education. The author throws the light upon the reasons for decrease of professional value of the profession of a teacher in the educational environment, teachers themselves in the society on the whole, and in pupils' orientations in particular.

Key words: professional orientation, pedagogical profession, professional self-determination, senior school-children, pre profile training, comprehensive school, profile education.

УДК 316.454.52:377

О. М. Коберник, С. А. Котловий

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

СОЦІАЛЬНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УЧНІВ ПРОФЕСІЙНИХ ЛІЦЕЇВ

У статті здійснено аналіз соціальних причин виникнення конфліктів в учнів професійних ліцеїв. Дослідження, присвячені поведінці в ранній юності, показали, що виділення конкретних причин виникнення конфліктів між самими вихованцями, а також між ними і дорослими є неможливим, оскільки вони обумовлюються низкою факторів, кожен з яких може бути визначальним.

Ключові слова: важкі учні, конфлікт, конфліктна поведінка, макро- і мікрофактори, об'єктивні причини, психоактивні речовини, суб'єктивні причини.

Постановка проблеми. Майже будь-яке сучасне суспільство певною мірою продукує всі типи жертв соціалізації. Дітей, підлітків і юнаків сьогодні можна розглядати як жертви несприятливих умов соціалізації. Це, насамперед, діти з фізичними, психічними, соціальними дефектами і відхиленнями. До того ж такими можуть стати діти-сироти та інваліди, власний чи сімейний статус яких визначає їх нерівність уже на початку життєвого шляху або дефіцит реальних можливостей для всебічного розвитку.

До найголовніших причин виникнення і подолання конфліктних форм поведінки сучасні українські вчені Л. Котлова, Н. Максимова, В. Оржеховська, О. Пилипенко [2; 3; 5] відносять систему ціннісних орієнтацій особистості. Ціннісні орієнтації, як ВІДЗНАЧАЮТЬ педагоги і психологи, є одним із найважливіших елементів структури особистості, оскільки в них сконцентровано виражені суб'єктивні ставлення особистості до об'єктивних рівнів її буття, які зумовлюють спрямованість її соціальної поведінки. Вони істотно впливають на стиль мислення і життя індивіда, перебіг емоційних та мотиваційних процесів, а також на формування інтересів особистості. Виховання людини у цілому можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісних орієнтацій.

Соціум повинен володіти певним набором ціннісних орієнтацій, з яких особистість буде обирати індивідуальне моральне кредо. Особливість сучасної ситуації полягає в тому, що молоде покоління змушене розв'язувати ці життєво важливі проблеми в умовах зростання егоцентризму, культу сили та досить жорстоких відносин між людьми. За таких обставин проявляється протилежність декларованих і реальних цінностей та ідеалів суспільства. «Подвійна мораль», що міцно укорінилася у всіх соціальних сферах, є перешкодою для розвитку особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Такі науковці, як М. Окаринський, М. Фіцула правомірно стверджують, що суперечність між цінностями, які проголошуються у навчальному закладі, та реальними вчинками значущих дорослих є досить частою ситуацією. Одні учні порівняно легко засвоюють ці «правила гри» – привчаються лицемірити, пристосовуватися, цинічно ставитися до інших людей та до будь-яких ідеалів і моральних норм. Інші – важко переживають, намагаються зрозуміти суперечності, що розкриваються перед ними, і часто, не зумівши подолати це нелегке

завдання, відмовляються взагалі від оволодіння соціальними нормами, протиставляють себе суспільству. Однак у підсвідомості у них назавжди залишається неприємне почуття, яке переходить у комплекс неповноцінності. Цей комплекс людина або компенсує в асоціальній поведінці (злочинність, правопорушення), або «приглушує» за допомогою вживання психоактивних речовин. Аналогічну реакцію викликає і нерівність людей у суспільстві – матеріальна, соціальна, політична [4; 8].

Дослідження, присвячені поведінці в ранній юності, показали, що виділення конкретних причин виникнення конфліктів між самими вихованцями, а також між ними і дорослими є неможливим, оскільки вони зумовлюються низкою факторів, кожен з яких може бути визначальним. Ґрунтовний аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової літератури з проблеми профілактики конфліктів у ранньому юнацькому віці засвідчив різноманіття точок зору і підходів до цього явища. Якщо узагальнити причини, що перелічені авторами, вийде список, який, однак, не буде вичерпним.

Мета статті – розкрити соціальні причини виникнення конфліктів в учнів професійних ліцеїв.

Виклад основного матеріалу. Для зручності ми узагальнили і класифікували всі названі різними авторами причини виникнення конфліктів за кількома показниками, отримавши таким чином сукупність факторів, що взаємодіють один з одним.

Провідною причиною виникнення конфліктів в учнів професійно-технічних навчальних закладів, які відносяться до раннього юнацького віку, є психофізіологічні особливості цього віку: почуття дорослості спричиняє прагнення позбутися опіки батьків, педагогів, прагнення підкоритися вимогам референтної групи. Цей вік позначається термінами «важкий», «критичний», конфліктний, якому притаманний протест і ризик, експериментування з психоактивними речовинами тощо.

Можна виділити й інші причини:

- потурання дорослим, специфіка соціалізації і пошук нових вражень, порушення в емоційній сфері;
- стрес, навчання, педагогічна занедбаність, наслідки травм;
- економічні причини, недосконалість законодавства, традиції вживання легальних наркотиків (кава, тютюн, пиво, алкогольні напої);
- сімейні проблеми, спадковість, психопатологія, неповна сім'я, деструктивна сім'я, ригідна сім'я та ін.;

– особливості характеру, такі, як агресивність, почуття зверхності, самозакоханість, тривожність тощо;

– особистісні особливості, афіліативність (пошук покровителя), потреба у визнанні, придушення душевних і сексуальних переживань, психологічний захист, стиль поведінки і мислення тощо.

Фактори виникнення конфліктних форм поведінки в учнів професійних ліцеїв умовно можна поділити на об'єктивні і суб'єктивні. Усередині об'єктивних причин виділяють макропричини і мікропричини. Суб'єктивні поділяються на індивідуально-біологічні, індивідуально-психологічні й особистісно-психологічні.

У вивченні об'єктивних соціальних факторів виникнення конфліктів в учнів для нас вагомим виявилось дослідження О. Савчука [6], який вивчав таке явище, як деформація у підлітків стратегії пошуку соціальної підтримки. Для таких підлітків характерний дуже низький рівень використання цієї стратегії і низьке сприймання цієї підтримки. За досить високого рівня потреби у соціальній підтримці з боку сім'ї, близьких учні, які не мають такої підтримки, обстоюють власні інтереси шляхом фізичної сили, прояву цинізму і жорстокості. Спроби мікросередовища уникнути конфліктів зазвичай полягають у заходах репресивно-адміністративного залякування (покарання, догани) або у залякуванні негативними наслідками асоціальної поведінки.

Таким чином, сучасні наукові дослідження доводять, що виникнення конфліктів в учнів професійно-технічних закладів освіти відбувається внаслідок недостатнього розвитку у них особистісних і середовищних ресурсів, використання неефективних стратегій подолання стресу.

Серед макропричин передусім виділяють соціальні проблеми. Серед концептуальних моделей, які лежать в основі пояснення соціальних причин конфліктної поведінки, найбільш вагомою є модель А. Дж. Самерофа (A. J. Sameroff) [11]. Інноваційним у цій моделі є те, що дитина і середовище розглядалися не окремо одне від одного, а як взаємозалежні компоненти єдиної системи.

Вихідними у моделі Патерсона (G. E. Patterson) [10] є уявлення про те, що в процесі розвитку дітей існують періоди «неузгодженої» активності. Коли дорослі прагнуть повсякчасно дисциплінувати і контролювати дітей, створюється контекст, в якому дитина навчається примусової поведінки. У

відповідь у дитини розвивається опірна поведінка, яка проявляється в різних формах протесту до заходів з боку батьків. Унаслідок цього у дитини знижується самооцінка, формуються негативні утворення, що призводять до асоціальної поведінки, у тому конфліктної.

Модель поведінки ризику Р. Джессора (R. Jessor) [9] базується на психосоціальних концепціях проблемної поведінки й аналогічно до моделі А. Самерофа [11] розглядає фактори ризику появи психосоціальних розладів з погляду двох домінант – соціального середовища і поведінки. Практичним здобутком цієї моделі є те, що вона демонструє позитивну для вихованця «поведінку конфлікту» (встановлення стосунків з однолітками, ствердження власної дорослості і незалежності від батьків, набуття вищого статусу. Автор вводить термін «конфліктна поведінка або поведінка ризику» і доводить, що така поведінка може виконувати функції психосоціального вікового розвитку підлітків та юнацтва, слугувати їх психосоціальної адаптації та набуттю соціального досвіду.

Серед об'єктивних макропричин виділяється економічне (соціальне) неблагополуччя. Конкретизуємо його. Учні професійного ліцею із соціально неблагополучних сімей, для яких характерні соціальна ізольованість, незадовільні житлові умови, батьки яких мають малопrestiжний рід занять або є безробітними, більше схильні до ризику бути постійними учасниками правопорушень і часто вступають у конфлікти. Економічно (соціально) неблагополучні умови можуть бути визначені соціальним працівником, соціальним педагогом як один із можливих факторів ризику. Завдання соціальних відділів – сприяти соціальній адаптації неблагонадійних сімей шляхом реалізації можливих правових або економічних заходів (виділення матеріальної допомоги, надання гуртожитків, сприяння в улаштуванні батьків і працездатних дітей на роботу, направлення дітей у санаторії, дитячі табори, соціальні готелі та ін.).

Такий же високий шанс вступити в конфлікт, проявити конфліктну поведінку мають і учні із зовнішньо благополучних, заможних сімей: занепокоєність батьків своїм соціальним станом, напруження, тривожність, конфлікти, які часто виникають у відносинах між бізнесменами та їх дружинами і дітьми, створюють несприятливу обстановку в сім'ї, що не може не вплинути на психологічне благополуччя юнака або дівчини. На жаль, багато заможних людей (особливо батьків) з певних причин не

завжди визнають наявність несприятливої атмосфери в сім'ї, а відтак своєчасно не звертаються до психолога. З боку центрів соціально-психологічної допомоги контроль майже неможливий, оскільки без запиту спеціалісти не можуть втручатися в сімейну ситуацію і протистояти виникненню конфліктів. У цьому разі важливим є співробітництво центрів соціально-психологічної допомоги з навчальними закладами, ліцеями, коледжами та ін., у тому числі недержавними освітніми закладами, в яких спеціалісти (педагоги, психологи) мають більше можливостей для спілкування з дітьми та їх сім'ями, а отже, більше можливостей для профілактичної роботи.

Наступною причиною є несприятливе оточення і суспільна невлаштованість. Райони, які відрізняються високим рівнем злочинності, з мешканцями, що часто змінюються, не сприяють виникненню почуття єднання і суспільності серед людей, що населяють її, яке існує в більш сприятливих районах з меншою щільністю населення і низьким рівнем злочинності. Несприятливе сусідство і суспільна невлаштованість спричиняють прояв агресивності, що призводить до постійних конфліктів серед місцевої молоді.

Найчастіше соціальними причинами конфліктної поведінки в підлітковому та ранньому юнацькому віці є: зайвий не використаний продуктивною діяльністю вільний час; відсутність контролю за заняттями дітей; конфліктна атмосфера в родині; стимулювання до наркоманії з боку компанії, тобто найближчої «контактної зони» спілкування, що виступає референтною групою, де вважають модним чи престижним уживання наркотиків; бажання досягти морального задоволення від перебування в колі «своїх»; можливість продемонструвати свою фізичну силу, зверхність над іншими; негативний вплив засобів масової інформації: окремих передач, фільмів, публікацій; погіршення соціально-економічної ситуації у країні, що призводить до зростання безробіття батьків, або їх надмірної зайнятості, що заважає їм приділяти увагу дітям; ігнорування інформації щодо шкідливих наслідків, до яких призводить агресивність і жорстокість.

Безумовно, поява таких негативних факторів, як екологічне, токсикогенне забруднення навколишнього середовища, різне соціальне розшарування сімей, невірноваженість психоемоційного фону, в якому виховуються учні, соціалізація неповнолітніх в умовах поширення і впливу кримінальної субкультури посилює ризик виникнення конфліктів.

Соціально-моральне зубожіння призводить до того, що люди виявляють неприязнь один до одного, проявляють конфліктну поведінку.

Дослідження О. Савчука [6] засвідчило, що соціальні детермінанти конфліктної поведінки полягають у викривленні міжособистісних стосунків, що виявляються: в усвідомленні учнями відсутності підтримки з боку батьків (за нашими даними, кожний третій учень професійного ліцею не знаходить контакту з батьками), що призводить до відчуття своєї непотрібності; у надвисокій значущості спілкування та страху втрати прихильності групи. Зважаючи на те, що саме в учнівській групі вихованці намагаються зайняти визначальний соціальний статус, вплив зазначеного феномену є визначальним.

Чи не найгострішою причиною виникнення конфліктів в учнів професійного ліцею є вживання ними психоактивних речовин. Доступність алкоголю та наркотиків об'єктивно пов'язана з ймовірністю зловживання ними. У ПТУ, де наркотики вищі, існують більш високі показники їх уживання. Крім того, на ймовірність уживання наркотиків впливає сусідство навчального закладу і його гуртожитків з нічними клубами, ресторанами, кафе, продуктовими магазинами, ринками, парками та іншими місцями зі зниженим контролем за поширенням наркотиків та алкоголю. Дійсно, незважаючи на існуючу заборону на продаж алкоголю дітям до 18 років, багато продавців з метою збільшення прибутку продовжують постачати підлітків алкоголем і не несуть за це ніякої відповідальності. Значну деструктивну роль у поширенні і вживанні алкогольних і тютюнових виробів відіграє реклама. Супроводжуюча їх інформація, наприклад, «Повна свобода...», «Завжди перший...», «Свіжий погляд на речі...» та ін., міцно пов'язує в свідомості підлітка, юнака і дівчини тютюн й алкоголь з цінностями життя: свобода, досягнення, престиж, дружба. Наявність цих зв'язків, що відкриваються тільки за допомогою психодіагностики, як правило, не усвідомлюється, що робить їх більш небезпечними. Експлуатується вічне прагнення людини до свободи. Але вільним робить тільки внутрішня свобода, але не наркотик!

Реклама, на жаль, належить до макрофакторів, запобігти впливу яких часто неможливо. Протистояти рекламі може тільки емоційно зрілий і самодостатній юнак або дівчина, що не має емоційного дефіциту у відносинах з ровесниками й оточуючими дорослими людьми.

Як і у випадку несприятливого оточення і соціальної невлаштованості, необхідне співробітництво адміністрацій навчальних закладів із правоохоронними органами, а також з органами державного місцевого управління.

Серед об'єктивних макропричин варто виділити часті зміни місця навчання і проживання, які є досить характерними для учнів професійного ліцею. Згідно з нашим опитуванням, 47,8% учнів професійного ліцею за час навчання у загальноосвітній школі кілька разів змінювали місце навчання, переходячи з однієї школи до іншої через конфлікти з учителями та однокласниками. Часта зміна місця навчання негативно впливає на підлітка, оскільки зіштовхує з необхідністю побудови стосунків з новими педагогами, друзями, сусідами, однокласниками, що нерідко зумовлює появу труднощів і проблем. Чим частіше учень переходить до нового навчального закладу, тим вища небезпека виникнення проблем, пов'язаних з виникненням конфліктів.

Завдання соціального педагога і практичного психолога, центрів соціально-психологічної допомоги полягає у цьому разі в допомозі учням першого року навчання професійно-технічного навчального закладу в адаптації на новому місці: надання допомоги у знайомстві учнів групи, у поселенні в гуртожитку, необхідної інформації про навчальний заклад, місто, де знаходиться заклад освіти, а також тісне співробітництво з груповими керівниками.

Вагомим фактором є приклад батьків. Учні, які виховані в неблагополучних сім'ях, де постійні сварки на основі алкогольних традицій, більш схильні до конфліктів. У цьому свою роль відіграє сімейне середовище, в якому постійно сваряться, агресивно виявляють свої взаємини. Так, учні професійних ліцеїв, які виховувалися у неблагополучних сім'ях, у чотири рази частіше конфліктують, ніж ті, що проживали в «благополучних» сім'ях. У сім'ях, де батьки для того, щоб продемонструвати свою значущість шляхом крику і фізичної сили, вживають наркотики або багато п'ють (не обов'язково стають алкоголіками), є ймовірність того, що діти почнуть виявляти свою значущість у групі подібно до цього. Якщо батьки до того ж залучують своїх дітей до вживання наркотиків, уключаючи, звичайно, і алкоголь, ризик збільшується. Чим більше членів сім'ї проявляють конфліктні форми поведінки, тим більший ризик [1]. Очевидно, що в таких сім'ях імовірно ранне

залучення до конфліктів. Воно спричиняє високу ймовірність того, що діти почнуть відчувати потребу шляхом емоційної поведінки або ж фізичної сили заявити про себе, зайняти відповідний соціальний статус у групі.

Дослідження довели, що молодь засвоює рольові моделі батьків й однолітків і таким чином копіює їх поведінку. Це означає, що вони мають тенденцію до поведінки, яка схвалюється групою. Молода людина, вирішуючи, у який спосіб їй заявити про свою значущість, які дії їй обрати, наприклад курити чи не курити, ураховує, чи зможе вона дотримуватися такої поведінки у своєму оточенні. У цьому їй полягає концепція впевненості у собі. Багато вихованців професійного ліцею вважає, що вони більш упевнено себе почувають, якщо конфліктують з викладачами й однолітками, це дає їм змогу продемонструвати себе як особистість, свою зверхність над іншими.

У виникненні конфліктної поведінки відіграє значну роль неправильне виховання дитини, коли в неї формуються негативні риси характеру: свавілля, схильність утікати від труднощів тощо. Типами неправильного виховання, які можуть стати причиною залучення підлітків, юнаків і дівчат до конфліктів, є: гіпоопіка (гіпопротекція); гіперопіка, домінуюча гіперпротекція [7, 58]. Хибні типи виховання часто призводять до розвитку дисгармонійної особистості з підвищеним ризиком прояву конфліктної поведінки.

У цьому випадку завдання центрів соціально-психологічної допомоги, соціальних педагогів полягає в педагогічній та психологічній корекції стосунків у сім'ї, навчанні батьків і дітей способів ефективної міжособистісної взаємодії.

Спостерігаючи за групою однолітків або старших за себе, які шляхом конфліктів демонструють свою зверхність над іншими, силою розв'язують життєві проблеми, уживають психоактивні речовини, учень професійного ліцею виробляє переконання, що це нормальна поведінка. Іноді вони запевняють, що така «нормальна поведінка» не тільки прийнятна, але й необхідна для того, щоб стати популярним або сексуально привабливим, здаватися красивим, дорослим, досвідченим.

При цьому надається велике значення саморегуляції і самоконтролю. Це викликано тим, що сприйнятливість до соціальних впливів залежить від знань, установок, переконань вихованця, його уявлень про власне майбутнє. Учні, перед якими стоять серйозні життєві цілі, що несумісні з

агресивністю, нестримною фізичною силою, уживанням тютюну й алкоголю, мабуть, не будуть проявляти конфліктні форми поведінки.

Сприйнятливність до соціальних впливів пов'язана також з низькою самооцінкою, невпевненістю в собі і невдоволеністю собою, підвищеною потребою в соціальному схваленні, невмінням контролювати себе і наполягати на своєму, прагненням здаватися старше. Спираючись на ці факти, учені вважають, що опірність соціальним впливам може бути вихована, а метою виховання є формування психологічної несприйнятливості до шкідливих соціальних впливів. Поведінка й установки членів сім'ї прямо пов'язані з життєвими перспективами учня: чи він прийшов у професійний лицей отримати улюблену професію, чи перебути певний час у закладі, де дають стипендію і безкоштовно харчують.

Недостатні знання, позитивні установки щодо участі у конфліктах різного характеру, очікування, уявлення про те, що вживання психоактивних речовин – норма життя, спричиняють залучення учнів професійного навчального закладу до конфліктів різного змісту.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, у ранньому юнацькому віці через складності і суперечливості особливостей підростаючих людей, внутрішніх і зовнішніх умов їх розвитку можуть виникнути ситуації, що порушують перебіг особистісного становлення, створюючи об'єктивні передумови для виникнення і прояву конфліктних форм поведінки.

Таким чином, на перший план виходить проблема профілактики фізіологічних, поведінкових, психологічних, соціальних і навіть кримінальних проявів конфліктної поведінки в учнів професійного лицю.

На жаль, на цьому етапі діяльність професійно-технічних навчальних закладів здебільшого зорієнтована на виконання плану набору за всяку ціну, організацію професійної підготовки, а найменше спрямована на пошук дійових механізмів формування у вихованців соціального досвіду безконфліктної поведінки. Існуюча профілактична діяльність побудована на екстенсивних формах роботи. Профілактичні засоби зорієнтовані переважно не на соціально-педагогічну допомогу, а передусім на заходи адміністративно-правового впливу. Тому пріоритетним напрямом виховної діяльності у ПТНЗ, урахувавши вікові особливості учнів та відповідний контингент, слід уважати роботу з подолання виникнення конфліктних форм поведінки, формування гуманних відносин.

Отже, розуміння об'єктивно-суб'єктивного характеру причин конфліктів є досить корисним надалі під час визначення способів їх попередження, вироблення оптимальної стратегії поведінки людей у типових конфліктах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурмака Н. П. Психологічні чинники формування алкогольної адитивної поведінки у підлітків і юнацтва : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 / Бурмака Надія Петрівна. – Х., 2003. – 207 с.
2. Котлова Л. О. Ціннісні орієнтації у подоланні конфліктних форм поведінки студентів : [монографія] / Л. О. Котлова, Н. І. Пов'якель. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – 144 с.
3. Максимова Н. Ю. Психологічна профілактика вживання підлітками алкоголю та наркотиків : [навч.-метод. посіб.] / Н. Ю. Максимова. – К. : «ВПОЛ», 1997. – 208 с.
4. Окаринський М. М. Формування в підлітків несприятливості до вживання наркотичних речовин у діяльності Пласту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / М. М. Окаринський. – К., 2000. – 20 с.
5. Оржеховська В. М. Педагогічна профілактика девіантної поведінки неповнолітніх: орієнтовна прогр. для пед. навч. закл. України / В. М. Оржеховська. – К. : ІЗМН, 1996. – 44 с.
6. Савчук О. В. Соціально-психологічні детермінанти адитивної поведінки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / О. В. Савчук. – К., 2006. – 19 с.
7. Федорченко Т. Є. Кроки до здоров'я (профілактика вживання неповнолітніми наркотичних речовин) : [навч.-метод. посіб.] / Т. Є. Федорченко. – К. : ПП «Медіана», 2003. – 160 с.
8. Фіцула М. М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання : [навч.-метод. посіб.] / М. М. Фіцула, І. І. Парфанович. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 432 с.
9. Jessor R. Risk Behavior in adolescence / R. Jessor // J. of adolescent health. – V. 12. – P. 597–605.
10. Patterson G. E. Performance models for antisocial boys / G. E. Patterson // American Psychologist. – Vol. 41. – 1986. – P. 432–444.
11. Sameroff A. J. Development systems: Contexts and evolution // W. Kessen (Eds.) History, Theories and Methods. – 1983. – V. 1. – P. 23–67.

РЕЗЮМЕ

А. Н. Коберник, С. А. Котловой. Социальные причины возникновения конфликтов в учащихся профессионального лицея.

В статье совершено анализ социальных причин возникновения конфликтов у учащихся профессиональных лицеев. Исследования, посвященные поведению в ранней юности, показали, что выделение конкретных причин возникновения конфликтов между самими воспитанниками, а также между ними и взрослыми невозможно, поскольку они обуславливаются рядом факторов, каждый из которых может быть определяющим.

Ключевые слова: тяжелые ученики, конфликт, конфликтное поведение, макро- и микрофакторы, объективные причины, психоактивные вещества, субъективные причины.